

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Qo'lyozma huquqida
UDK: 658.01:633.1(575.1)

Azimova Xurshida Mirsamadovna

KORXONALARNI BOSHQARISHDA XARAJATLAR BO'YICHA
ETAKCHILIK STRATEGIYASIDAN FOYDALANISHNI
TAKOMILLASHTIRISH

(Toshkent viloyati fermer xo'jaliklari misolida)

08.00.13 – «Menejment»

iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
darajasini olish uchun yozilgan

D I S S E R T A T S I Y A

Ilmiy rahbar:
i.f.d., prof. T.A. Akramov

TOSHKENT – 2024

MUNDARIJA

	KIRISH	3
I-BOB.	RAQOBAT SHAROITIDA KORXONADA XARAJATLARNI PASAYTIRISHDA ETAKCHILIK STAREGIYASINI ISHLAB CHIQISHNI NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	12
1.1.	Raqobat muhitini shakllantirishda korxonada xarajatlarni minimallashtirish strategiyasini qo'llashning nazariy asoslari	12
1.2.	Korxonada ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarishning iqtisodiy ahamiyati	22
1.3.	G'alla etishtirishni tashkil etishda qiymatlar zanjiri va xarajatlarga ta'sir etuvchi omillar	38
	Birinchi bob bo'yicha xulosa	50
II-BOB.	FERMER XO'JALIKLARIDA G'ALLA ETISHTIRISHNI TASHKIL ETISH VA ULARNING XARAJATLARI TAHLILI	52
2.1.	Respublikamizdagi fermer xo'jaliklarining rivojlanish tendensiyalari	52
2.2.	Fermer xo'jaliklarida g'alla etishtirishni tashkil etish xarajatlari holati tahlili	59
2.3.	Fermer xo'jaliklarida g'alla etishtirish xarajatlarini pasaytirish omillari tahlili	67
	Ikkinchi bob bo'yicha xulosa	76
III-BOB.	FERMER XO'JALIKLARIDA G'ALLA ETISHTIRISH XARAJATLARINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	78
3.1.	Fermer xo'jaliklarida g'alla etishtirishni samarali tashkil etish yo'llari.....	78
3.2.	Fermer xo'jaliklarida xarajatlarni boshqarishda etakchilik strategiyasidan foydalanish modellari	90
3.3.	Fermer xo'jaligi rahbari etakchilik salohiyati va shaxsiy fazilatlarining bug'doy hosildorligiga ta'siri	99
	Uchinchi bob bo'yicha xulosa	111
	XULOSA	113
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	116
	ILOVA	123

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon iqtisodiyoti globallashtirib borgan sari muttasil oʻsib borayotgan dunyo aholisining oziq-ovqat va xoʻjalik mahsulotlariga boʻlgan talabini qondirish, sanoatda resurs tejamkorligini oshirish ahamiyati ham ortib boradi. Tabiiy resurslar cheklangani sari mamlakatlar va korxonalar oʻrtasida raqobat kuchayadi, bunday hollarda esa raqobat strategiyalarini ishlab chiqishga zarurat oshadi. Jahon bozorida bugʻdoyga talab muntazam ravishda jadallik bilan oʻsib, gʻalla dunyo ekin maydonlarining 14 foizni egalladi. «Dunyoda oziq-ovqat xavfsizligi muammolarining keskinlashuvi BMT Oziq-ovqat va qishloq xoʻjaligi tashkiloti (FAO) 2024 yil don mahsulotlari etishtirish hajmini 2 854 million tonna, 2023 yilga nisbatan 0,013 foizga (35 million tonna) oʻsishini, shundan bugʻdoy yetishtirish 789,0 million tonnani, 2023 yilga nisbatan 0,005 foizga (4 million tonna) oʻsishini prognoz qilgan».¹

Bugungi kunda jahonda raqobatning kuchayib borishi sharoitida korxonalarini boshqarishda xarajatlar boʻyicha yetakchilik strategiyalarini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotlar faol tarzda olib borilmoqda. Oziq-ovqat sanoati korxonalarida xarajatlar boʻyicha yetakchilik strategiyasi jihatlari, jumladan, mahsulot tannarxiga taʼsir etuvchi toʻgʻri va egri xarajatlar, ishchi-xodimlarni ragʻbatlantirish tizimi, shaffoflik va barqarorlikni oshirishning innovatsion yondashuvlari, korxonalar boshqaruv mexanizmlari tashkiliy-uslubiy asoslarini hamda xarajatlar boʻyicha yetakchilik strategiyasini yanada takomillashtirish, korxonalarini uzoq muddatli barqarorligi va muvaffaqiyatini taʼminlovchi qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish bu boradagi tadqiqotlarning ustuvor yoʻnalishlaridan hisoblanadi.

Yangi Oʻzbekiston korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirishga doir tadqiqotlar miqyosi soʻnggi yillarda kengaytirilmoqda. Oʻzbekiston iqtisodiyotini xalqaro bozorlarga uygʻunlashtirish jarayonida ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish zarurati dolzarb ahamiyat kasb etadi. Milliy

---

¹ <https://gantbpm.ru/realizatsiya-strategii-liderstva-po-zatratam/>

iqtisodiyotimizni xalqaro iqtisodiy munosabatlarga ochiqdigi dunyo bozoriga kirib borishida mamlakatimizdagi mavjud korxonalar mahsulot tannarxini pasaytirish yoʻllarini izlashi zamon talabidir. Xarajatlar boʻyicha yetakchilik strategiyasini qoʻllanishi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, boshqaruvni yanada takomillashtirish mahsulot tannarxini pasaytirishga imkon yaratadi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 1-fevraldagi PF-60-sonli «2022–2026 yillarga moʻljallangan yangi Oʻzbekistonning taraqqiyot strategiyasi toʻgʻrisida»gi, 2019-yil 17-iyundagi PF-5742-sonli «Qishloq xoʻjaligida er va suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi farmonlari, 2023-yil 5-apreldagi PQ-113-sonli «2023-yilda qishloq xoʻjaligi mahsulotlari ishlab chiqarish va qayta ishlashni kengaytirish va qoʻllab-quvvatlashning qoʻshimcha chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, 2020-yil 28-yanvardagi PQ-4575-sonli «Oʻzbekiston Respublikasi qishloq xoʻjaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga moʻljallangan strategiyasida belgilangan vazifalarni 2020-yilda amalga oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, 2020-yil 6-martdagi PQ-4634-sonli «Gʻalla yetishtirish, xarid qilish va sotishga bozor tamoyillarini keng joriy etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, 2021-yil 15-noyabr PQ-10-sonli «Gʻalla yetishtirish va sotishda erkin raqobatni taʼminlaydigan bozor tamoyillarini joriy etish toʻgʻrisida»gi, 2023-yil 23-fevraldagi PQ-69-sonli «Qishloq xoʻjaligida aholi bandligini oshirish va yer uchastkalaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 22-maydagi 312-sonli «Gʻalla yetishtiruvchi xoʻjaliklar va korxonalardan sotib olinadigan donni saqlash sohasidagi ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash toʻgʻrisida»gi qarorlari va boshqa meʼyoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yoʻnalishlariga mosligi. Dissertatsiya tadqiqoti Oʻzbekiston Respublikasi fan va texnologiyalar rivojlanishining I. «Demokratik va huquqiy jamiyatni maʼnaviy-

axloqiy va madaniy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish” ustuvor yo‘nalishiga muvofiq bajarilgan.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi. Korxonalarni boshqarishda xarajatlar yetakchiligi strategiyasidan foydalanishni takomillashtirishning ilmiy-nazariy jihatlari I.Ansoff, A.Marshall, F.Hayek, M.Porter, Y.A. Shumpeter kabi xorijiy olimlarning ilmiy ishlanmalarida o‘z ifodasini topgan.²

MDH mamlakatlari xo‘jalik subyektlarida, qishloq xo‘jaligi tarmog‘ida faoliyat yuritayotgan tashkilotlar o‘rtasida raqobat muhitini shakllantirish, ular tomonidan ishlab chiqarilayotgan yoki yetishtirilayotgan mahsulotlar sifatini yaxshilash, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish borasidagi muammolar Shibanova A.A., Jdanov S.A., Myasnikova O.Yu., Rada A.O., Sunteev A.N., Savitskaya J.S., Rasumov V. SH., Sheyxova M.A., Gasanguseynov M., Mishina E.S., Sheremet A.D., Idina A.V., Mishina E.S. Kunsman M.V., Sokolov N.A., Kubishkin A.V., Sinsadze O.E., Goncharov N.P., Balabanov A.A., Shirokov Y.U., Tixnenko V.V., Artyushenko V.A., Labzunov P.P., Lebedev V.G., Drozdova T.T., Kustarev V.P., Tanasheva O.G., Ryabova T.S., Permali D.M.³ kabi iqtisodchi olimlar tomonidan o‘rganilgan.

---

² Ансофф И. Стратегический менеджмент. Классическое издание. / пер. с англ. под ред Петрова А.Н. – СПб.: Питер, 2009. 11 с.: ил. – (Серия «Теория менеджмента»); Маршалл А. Принципы экономической науки. Т.1 – М.: Издательская группа «Прогресс», 1993. С 260.; Хайек Ф. Конкуренция как процедура открытия // Мировая экономика и международные отношения. 1989. - № 12. – С. 6.; Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов. Пер. С англ. И.Минервин. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 73 с.; Шумпетер Й.А. Капитализм, социализм, демократия: пер. С англ. Предисл. И общ. Ред. В.С.Автономова. – М.: Экономика, 1995. С 128.

³ Шибанова Анна Анатольевна. Обеспечение экономической безопасности государственных закупок РФ. Санкт-Петербургский государственный экономический университет. 2020. Жданов Сергей Александрович. Рынок зерна России: состояние, особенности, тенденции развития. Автореферат докторской диссертации. Мичуринский государственный аграрный университет. 2020. Мясникова Ольга Юрьевна. Развитие инструментов бережливого производства энергетических предприятий генерации тепловой и энергетической энергии. Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова, г. Саратов. 2020., Рада Артём Олегович. Организационно-экономический механизм внедрения цифровых технологий на предприятиях сельского хозяйства. Кемеровский государственный университет 2020., Сунтеев Антон Николаевич. Управление внутренними резервами снижения себестоимости продукции машиностроительных предприятий. Национальный исследовательский Мордовский государственный университет им. Н.П.Огарёва. 2020., Савицкая Жанна Сергеевна Обеспечение продовольственной безопасности региона. Санкт-Петербургский государственный экономический университет 2020., Расумов Валид Шаманович. Совершенствование организационно - экономического механизма управления инновационным развитием сельского хозяйства региона. Волгоградский государственный университет. 2019.; Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика: учебное-практическое пособие. – 2-е изд., исп. И доп. – М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем», изд-во «ГНОМ-ПРЕСС», 1998. С 316. Шейхова М.А., Гасангусейнов М. Факторы снижения себестоимости зерновых культур. <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-snizheniya-sebestoimosti-zernovyh-kultur>; Мишина Е.С. Анализ

O‘zbekistonda iqtisodiyotning real sektorida faoliyat ko‘rsatayotgan korxonalar va qishloq xo‘jaligi tarmog‘ida mahsulot yetishtirish bilan shug‘ullanuvchi xo‘jalik subyektlari faoliyatini boshqarish, ishlab chiqarilayotgan mahsulot narxlarini davlat tomonidan tartibga solish, bozorda raqobat muhitini shakllantirish va xarajatlar bo‘yicha yetakchilik strategiyasidan foydalanish mexanizmlarini shakllantirish borasidagi ilmiy jihatlarini Yo‘ldoshev N.Q., Zaxidov G.E., Ortiqov A., Djurabaev O.D., Yaxyaeva I.K., Toshnazarova D.S.⁴ kabi olimlarning ilmiy ishlarida o‘z aksini topgan.

Mamlakatimiz raqobat muhitini shakllantirishda xarajatlarni minimallashtirish strategiyasini qo‘llash, ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarishning iqtisodiy ahamiyatini aynan, g‘alla yetishtirishni tashkil etishda qiymatlar zanjiri va xarajatlarga ta‘sir etuvchi omillarga bog‘liqligi, fermer xo‘jaliklarida g‘alla yetishtirish xarajatlarini pasaytirish, g‘alla yetishtirishni samarali tashkil etish,

---

конкурентной стратегии М.Портера – абсолютное лидерство в издержках./ Е.С. Мишина, Н.А. Рой. – Тест: непосредственный // Молодой ученый. – 2016. № 23 (127). С. 260-262. Шеремет А.Д. Управленческий учет: Учебное пособие/Под ред. – 2-е изд., испр. – М.: ИДФБК-ПРЕСС, 2002. – 312 с.; Идыина, А.В. Управленческий учет: учеб. пособие / А. В. Идыина, Н. Н. Ильшева. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2016. – 180 с. Кунцман М.В. Экономическая теория. Курс лекций. – Московский автомобильно-дорожный институт (МАДИ), 2015 г. 69 с. Соколов Н.А., Кубышкин А.В. Экономическая теория: учебное пособие. – Брянск: Изд-во Брянский ГАУ, 2015 г. 124 с. Цинцадзе О.Е. Совершенствование элементов технологии возделывания сортов яровой мягкой пшеницы в степной зоне Южного Урала. Автореф. дис. канд. сельскохозяйственных наук. Оренбург 2014. Гончаров Н.П. Сравнительная генетика пшениц и их сородичей. 2-е изд. Новосибир., 2012. Балабанов А.А. Эффективность ресурсосберегающих методов предпосевной обработки почвы, посева и борьбы с сорняками при возделывании яровой пшеницы в степной зоне Оренбургского Предуралья: автореф. дис. Канд. техн. наук. сельскохозяйственные науки – Оренбург, 2006. (на русском языке). Широков Ю., Тихненко В.В. Анализ экологических проблем растениеводства и путей их решения. Сборник: Веб-конференция ЕЗС. 14. Ростов-на-Дону, 2021 г. Комплексный экономический анализ предприятия / Под ред. Н.В. Войтоловского, А.П. Калининой, И.И. Мазуровой. - СПб, 2010. – 38-45. Артюшенко В.А. Развитие и современное состояние систем учета затрат // Экономический анализ: теория и практика. - 2007. - №22. - С. 29-35, с.35-50. Лабзунов П.П. Принципы управления затратами на промышленных предприятиях России // Нефтепереработка и нефтехимия. - 2008. - №2. - С. 7-11.; В.Г. Лебедев, Т.Т. Дроздова, В.П. Кустарев и др. Управление затратами на предприятии - СПб. Издательский дом «Бизнес - пресса». 2000. Танашева О.Г., Рябова Т.С. Контроль и анализ в системе управления затратами. Экономический анализ: теория и практика, 2004. №8. С. 39-42. Пермали Д.М. и др., Структура затрат и производительность: методологические аспекты.

⁴ Захидов Гафурджан Эркинович. Ўзбекистон энгил саноатида ишлаб чиқаришни кластер усулида ташкил этиш ва бошқариш самарадорлиги. Тошкент давлат иқтисодиёти университети. 2017. Джурабаев Отабек Джурабаевич. Организационно-экономические механизмы управления пчеловодческими хозяйствами. Тошкент давлат иқтисодиёти университети. 2020. Яхьяева Инобат Каримовна. Тўқимачилик корхоналарида тежамкор ишлаб чиқаришни бошқаришни такомиллаштириш. Тошкент давлат иқтисодиёти университети. 2022. Yo‘ldoshev N.Q. Strategik menejment. Darslik. - T.: «IQTISODIYOT», 2022. - 132 b. N.Қ. Йўлдошев. Давлат ва бозор иқтисодиёти: бир қўл билан чапак чалиб бўлмайд. Халқ сўзи, 2020 йил 25 декабрь. А.Ортиқов. Саноат иқтисодиёти. Дарслик. Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. Адабиёт жамғармаси нашриёти. Т.: ТДИУ, 2009, 280-бет. Тошнazarova Д.С. “Харажатлар ва таннарх тушунчаси, уларнинг мазмуни ва тавсифи”, “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. №3, may-iyun, 2021-yil. 35-б.

xarajatlarni boshqarishda yetakchilik strategiyasidan foydalanish modellarini ishlab chiqish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Dissertatsiya mavzusining dissertatsiya bajarilayotgan oliy ta'lim muassasasining ilmiy-tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi. Mazkur dissertatsiya ishi Toshkent kimyo-texnologiya institutining ilmiy tadqiqot ishlari rejasiga muvofiq "Ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish yo'nalishlarini takomillashtirish" mavzusidagi fundamental loyihasi doirasida bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi korxonalarni boshqarishda xarajatlar bo'yicha yetakchilik strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish va O'zbekistonda g'allachilik bilan shug'ullanuvchi fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

raqobat muhitini shakllantirishda xarajatlarni minimallashtirish strategiyasini qo'llashning nazariy-uslubiy jihatlarini o'rganish;

korxonada ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarishning iqtisodiy ahamiyatini tadqiq qilish;

fermer xo'jaliklarida g'alla yetishtirishni tashkil etishda qiymatlar zanjiri va xarajatlarga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash;

respublikamizdagi fermer xo'jaliklarining rivojlanish holatiga ta'sir etuvchi muammolarni aniqlash va ular bo'yicha taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqish;

g'alla etishtirish xarajatlarini pasaytirish yo'llarini aniqlash, mahsulot sifatiga ta'sir qilmagan holda xarajatlarni optimallashtirish;

g'alla yetishtirishni samarali tashkil etish yo'llarini ko'rsatib berish, an'anaviy quvvat manbalarini yashil energetika manbalariga almashtirish orqali rentabellik darajasini oshirish;

fermer xo'jaliklarida xarajatlarni boshqarishda yetakchilik strategiyasidan foydalanish modellarini ishlab chiqish;

fermer xo'jaligi rahbari yetakchilik salohiyati va shaxsiy fazilatlarining bug'doy hosildorligiga tasirini aniqlash;

bug'doy yetishtirishda xarajatlarni kamaytirish bo'yicha yetakchilik strategiyasini ishlab chiqish.

Tadqiqotning obyekti sifatida Toshkent viloyati g'allachilik fermer xo'jaliklari faoliyati olingan.

Tadqiqotning predmetini g'allachilik fermer xo'jaliklarida ishlab chiqarish xarajatlarini shakllantirishga doir tashkiliy, iqtisodiy-ijtimoiy munosabatlar tashkil etadi.

Tadqiqotning usullari. Dissertatsiyada tizimli yondashuv, ilmiy mushohada, operatsiyalarni tadqiq etish, iqtisodiy statistik, korrelyatsion-regression, iqtisodiy matematik, boshqaruv masalalarini yechish, statistik tanlanma, guruhlash, qiyoslash va boshqa usullar qo'llanilgan.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

ishlab chiqarishda mahsulot sifatiga ta'sir qilmagan holda xarajatlarni optimallashtirish, an'anaviy quvvat manbalarini yashil energetika manbalariga almashtirish orqali rentabellik darajasini oshirish asosida tarmoqqa xos integratsiyalashgan qiymat zanjiri takomillashtirilgan;

sanoat mahsulotlari, mineral o'g'itlar va neft mahsulotlarini erkin narxda realizatsiya qilinishi, nafaqat sanoat ishlab chiqarish samaradorligiga, balki g'alla etishtirish jarayonidagi iqtisodiy munosabatlarni bozor mexanizmiga o'tkazishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi asoslangan;

menejer faoliyati samaradorligini baholash algoritmi korxonalar rahbarlarining yetakchilik salohiyati mehnat unumdorligini oshirish va mahsulot ishlab chiqarishda resurslardan, jumladan kimyoviy vositalardan optimal foydalanish orqali mahsulot tannarxini pasaytirish asosida takomillashtirilgan;

O'zbekiston Respublikasi oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda g'alla yetishtirish hajmi ko'p omilli ekonometrik model asosida 2030-yilga qadar o'rta muddatli prognoz ko'rsatgichlari ishlab chiqilgan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

g'allachilikda ishlab chiqarish xarajatlariini kamaytirish va fermer xo'jaliklaridan bug'doyni sotib olishning bozor tamoyillarini belgilash bo'yicha

takliflar ishlab chiqilgan;

bug‘doy ekiladigan yerlardan hosildorlikni ko‘paytirish bo‘yicha yerga solinadigan o‘g‘itlar miqdori belgilash bo‘yicha ilmiy tavsiyalar berilgan;

bug‘doy yetishtirishda ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish bo‘yicha, yoqilg‘i va elektr quvvati sarfini kamaytirish imkoniyatlari aniqlangan;

g‘allakor fermer xo‘jaliklari rentabelligiga ta‘sir qiluvchi omillar aniqlangan;

fermer xo‘jaliklari rahbarlarining yetakchilik salohiyatini baholash orqali, samaradorlikni oshirish yo‘llari belgilangan.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi. Tadqiqotda qo‘llangan yondashuv va usullarning maqsadga muvofiqligi, monografik tahlillar hamda statistik ma‘lumotlar bazasining rasmiy manbalardan olinganligi, o‘tkazilgan sotsiologik so‘rovnomaning anketa va ekspert so‘rov shakllariga asoslanganligi, berilgan ilmiy-nazariy taklif hamda tavsiyalarning amalda sinovdan o‘tgan, olingan natijalarning vakolatli tuzilmalar tomonidan tasdiqlanganligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy-amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati shundaki, unda ishlab chiqilgan nazariy-uslubiy takliflar, ilmiy asoslangan tavsiya va xulosalar g‘allachilik fermer xo‘jaliklarini boshqarishda raqobat muhitini shakllantirishdagi xarajatlarni minimallashtirish, g‘alla yetishtirishni tashkil etishda qiymatlar zanjirini shakllantirish, fermer xo‘jaliklarida g‘alla yetishtirishni tashkil etishda yoqilg‘i va energiya xarajatlarini pasaytirish, fermer xo‘jaliklarini boshqarishda xarajatlar bo‘yicha yetakchilik strategiyasidan foydalanish mumkinligi bilan izohlanadi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirgili g‘alla yetishtiruvchi fermer xo‘jaliklari faoliyatini takomillashtirishga doir chora-tadbirlarini ishlab chiqishda, g‘alla yetishtirish xarajatlarini kamaytirishda, sohada qisqa va uzoq muddatli g‘alla yetishtirish ishlarini tashkil etishda, qishloq xo‘jaligi yo‘nalishidagi oliy o‘quv yurtlarida “Qishloq xo‘jaligi menejmenti”, “Tarmoq iqtisodiyoti” kabi fanlardan o‘quv qo‘llanma va darsliklar tayyorlashda ilmiy-uslubiy manba sifatida foydalanilishi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Korxonalarni boshqarishda xarajatlar bo'yicha yetakchilik strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish bo'yicha olingan ilmiy natijalar asosida:

ishlab chiqarishda mahsulot sifatiga ta'sir qilmagan holda xarajatlarni optimallashtirish, an'anaviy quvvat manbalarini yashil energetika manbalariga almashtirish orqali rentabellik darajasini oshirish asosida tarmoqqa xos integratsiyalashgan qiymat zanjirini takomillashtirish bo'yicha taklif Toshkent tumani fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi faoliyatiga joriy etilgan (Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 10-fevradagi 01/02-0145-son ma'lumotnomasi). Natijada, bug'doy yetishtirishda mahsulot tannarxi tarkibidagi mahalliy o'g'it bahosini pasaytirish hisobiga hosildorlik 52 sentner bo'lgan 14 ta fermer xo'jaligida mahalliy o'g'it xarajatlarini 48 million so'mga qisqartirish imkonini berdi. Tepalik maydonlarda g'alla yetishtiruvchi "Amirxon Agro biznes" fermer xo'jaligida artezian quduqdan suv chiqarish uchun VACKSON portativ elektron nasoslari ishlatilishi natijasida rentabellik 18,05 foizga oshgan;

sanoat mahsulotlari, mineral o'g'itlar va neft mahsulotlarini erkin narxda realizatsiya qilinishi, nafaqat sanoat ishlab chiqarish samaradorligiga, balki g'alla yetishtirish jarayonidagi iqtisodiy munosabatlarni bozor mexanizmiga o'tkazishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi bo'yicha asoslangan taklifi Toshkent tumani fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi faoliyatiga joriy etilgan (Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 10-fevradagi 01/02-0145-son ma'lumotnomasi). Natijada, Toshkent tumanidagi "Sunnat Abdulkarim", "Amirxon Agro biznes" va "Karomat Muruvvat Fayz" fermer xo'jaliklari tomonidan amaliyotga joriy etilgan ushbu taklifdan hosildorlik 52 sentnerni tashkil etib, rentabellik ko'rsatkichi 8 foizga oshishiga erishilgan;

menejer faoliyati samaradorligini baholash algoritmi korxonalar rahbarlarining yetakchilik salohiyati va mehnat unumdorligini oshirish hamda mahsulot ishlab chiqarishda resurslardan, jumladan kimyoviy vositalardan optimal foydalanish orqali mahsulot tannarxini pasaytirish asosida takomillashtirilgan taklif Toshkent tumani fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi faoliyatiga

joriy etilgan (Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 10-fevradagi 01/02-0145-sonli ma'lumotnomasi), (Toshkent tumani fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashining 2024-yil 3-martdagi 04/06-2579-son ma'lumotnomasi). Natijada, bug'doy tannarxiga fermer xo'jaligi rahbarining yetakchilik salohiyati bevosita ta'sir etishi natijasida 2023 yilda yetakchilik salohiyati yuqori bo'lgan 22 ta fermer xo'jaligida xarajatlar boshqa fermer xo'jaliklariga nisbatan 18-22 foizga past bo'lganligi aniqlangan. Rahbarlarining yetakchilik salohiyati yuqori bo'lgan fermer xo'jaliklarida bug'doy tannarxi tarkibidagi mahalliy o'g'it bahosini pasaytirish hisobiga hosildorlik 52 sentner bo'lgan 14 ta fermer xo'jaligida mahalliy o'g'it xarajatlarini 48 million so'mga qisqartirish imkonini berdi;

O'zbekiston Respublikasi oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda g'alla yetishtirish hajmi ko'p omilli ekonometrik model asosida 2030 yilga qadar o'rta muddatli ishlab chiqilgan prognoz ko'rsatkichlari Toshkent tumani fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi faoliyatiga joriy etilgan (Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 10-fevradagi 01/02-0145-son ma'lumotnomasi). 2023 yil natijasiga ko'ra, Toshkent tumanidagi yetakchilik salohiyati yuqori bo'lgan 52 ta fermer xo'jaligida xarajatlar ko'rsatkichlari boshqa fermer xo'jaliklariga nisbatan 18-22 foizga past bo'lganligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalarining aprobatsiyasi. Mazkur tadqiqot natijalari 5 ta (shu jumladan 3 ta xalqaro va 2 ta respublika) ilmiy-amaliy anjumanlarida muhokamadan o'tkazilgan.

Tadqiqot natijalarining e'lon qilinishi. Dissertatsiya mavzusi bo'yicha 7 ta ilmiy ish, shu jumladan Oliy attestatsiya komissiyasi tomonidan e'tirof etilgan ilmiy jurnallarda 2 ta maqola, xorijiy jurnallarda 1 ta maqola, shuningdek, respublika ilmiy-amaliy anjumanlarda 2 ta va xalqaro ilmiy-amaliy anjumanlarda 2 ta ma'ruza tezislari chop etilgan.

Tadqiqot ishining tuzilishi. Tadqiqot ishi kirish, uchta bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovalardan iborat bo'lib, uning matni 145 betni tashkil qiladi.

